

Гендерна паритетність: теоретичний аспект

О. Ю. Кашаба, І. В. Щербина

Українська інженерно-педагогічна академія
Corresponding author. E-mail: olga.kashaba@mail.ru, inter64@yandex.ru

Paper received 27.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. У статті висвітлюється питання гендерної паритетності, зокрема розкривається зміст понять гендер і гендерна паритетність, проводиться теоретичний аналіз сутності гендерної рівності, аналізується її ролі на сучасному етапі розвитку суспільства. Гендерна рівність визначається як процес справедливого ставлення до жінок і чоловіків; одна з важливих ознак правової держави; показник рівня розвиненості відкритого суспільства; умова розквіту і розвитку демократії. Гендерна паритетність сприяє формуванню нової, сучасної ідеології рівності і містить у собі такі компоненти: гендерна рівність розглядається як інтегральна частина всіх політик, програм та проєктів; досягнення гендерної рівності вимагає визнання того, що мають бути враховані специфічні інтереси жінок і чоловіків під час формування політик, запровадження програм та проєктів; досягнення гендерної рівності означає, що рівні права і можливості мають забезпечуватися незалежно від статі; доступ жінок до прийняття рішень на всіх рівнях є центральним питанням у досягненні гендерної рівності; для досягнення гендерної рівності важливо забезпечити рівну участь чоловіків і жінок як рівноправних суб'єктів в економічних, соціальних та культуротворчих процесах; гендерної рівності можна досягти через партнерство між жінками і чоловіками на основі принципів паритетної демократії.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, гендерна паритетність.

Протягом останніх десятиліть в українському суспільстві відбуваються суттєві зміни у осмисленні та легітимації гендерних відносин, механізму забезпечення гендерної рівності. Їх успішне запровадження і регулювання у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності як у суспільстві загалом, так і в різних його інституціях зокрема. Це, насамперед, недопущення гендерної дискримінації, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у професійному, політичному та громадському житті, унеможливлення проявів гендерного насильства тощо.

Актуальність теми зумовлена світовими тенденціями запровадження паритетної участі жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, і зокрема в політиці. Радикальні зміни, що відбуваються сьогодні на світовому і національному рівнях актуалізують проблему гендерної рівності, розв'язання якої потребує реалізації гендерної політики, спрямованої на формування нового світогляду щодо ролі жінки в суспільстві, що є одним із факторів реалізації демократичних реформ і необхідної умови для входження України до світового товариства

Гендер, гендерний паритет, питання нерівності жінок та чоловіків досить широко відображені в сучасній юридичній, соціологічній, історичній, філософській, політичній, психологічній та економічній літературі. Деякі аспекти вказаної проблематики були предметом дослідження таких зарубіжних учених, як: І. Гофман, Е. Джонг, Н. Пушкарьова, Г. Рубін, Д. Скотт, Дж. Хубер та інші.

У вітчизняній науці також є певні напрацювання щодо розкриття поняття, витоків і ролі принципів гендерної рівності. Українські вчені Т. Гаман, Н. Грицяк, О. Дашковська, О. Кікінеджи, О. Кулачек, Т. Курига, К. Левченко, Л. Пампуха, М. Пірен, С. Плахотнюк, М. Попова, О. Ярош та інші досліджують широкий спектр вказаної проблематики. Але в той же час, незважаючи на зростання популярності гендерної тематики у світі, в Україні вона залишається маргінальним сегментом наукових досліджень і потребує особливої уваги.

Мета нашого дослідження – розкрити зміст понять гендер і гендерна паритетність, провести аналіз сутності гендерної рівності, визначити складові гендерної паритетності і її ролі на сучасному етапі розвитку суспільства.

Гендерна проблематика пронизує всі сфери суспільного буття: політичну, економічну, соціальну, культурну тощо. Значне відчуження жінки від системи прийняття рішень сьогодні є логічним результатом попереднього розвитку суспільства. У свідомості населення, в тому числі осіб, причетних до творення й реалізації державної політики протягом тривалого часу формувалися гендерні стереотипи. Існування стійких гендерних стереотипів, відповідно до яких суспільні ролі жінок і чоловіків чітко розподілені і закріплені на підставі домінування патріархальних відносин, заважають становленню гендерної рівності. Патріархальна політика веде і веде до дискримінації жінок практично у всіх сферах життєдіяльності суспільства, особливо там, де треба кимсь керувати. Вироблена громадська думка, яка існує і зараз і заважає самореалізації жінок, сприяє формуванню у них почуття другосортності, хоча офіційно в більшості країн і проголошена рівність чоловіка і жінки. А рівність повинна бути на основі рівних можливостей для прояву особистості. Отже, гендерні стереотипи, які міцно укорінилися в нашому суспільстві впливають на самооцінку жінок, тим самим обмежують реалізацію їхнього потенціалу. Вони створюють бар'єр, який перешкоджає жінкам займати відповідальні керівні посади. Витіснення жінки із системи влади історично було своєрідною формою політичного насильства, утвердженням маскулінного способу владарювання і мислення.

Формування гендерних стереотипів дуже часто пов'язані з відсутністю зрозумілої та доступної інформації про сутність поняття «гендер» та про те яким чином питання гендерної рівності стосуються інших, крім соціального, напрямків державної політики.

У науковій літературі існує декілька концепцій гендера, для всіх них базовим положенням є розуміння понять стать (sex) і гендер (gender) [1].

Стать – це термін, що означає біологічно (генетично) зумовлений поділ біологічних організмів на самців та самиць (для людей – на чоловіків та жінок). Дане поняття слід вживати тільки стосовно характеристик і поведінки, які впливають безпосередньо з біологічних відмінностей між чоловіками і жінками. Тому, коли мова йде про рівність статей як ідеал суспільно-політичного розвитку, під цим поняттям розуміють: формальну рівність; надання певної законодавчо закріпленої переваги певній соціально-демографічній групі для створення однакових умов на старті з іншими групами; цілеспрямоване забезпечення ліквідації перешкод для конкуруючих сторін, які можуть бути викликані попередньою дискримінацією [2].

Щодо поняття «гендер», то слід зазначити, що аналогів ані в російській, ані в українській мовах йому не має, воно запозичене і увійшло в суспільні науки як іноземний термін. Взагалі це поняття досить важко приживається до українського політико-правового лексикону. Більш традиційним є поняття рівноправ'я чоловіків і жінок. Проте «гендер» має дещо інший зміст. Цей термін введено в науковий обіг Енн Оклей у 70-ті роки ХХ ст.

Американські дослідники визначають гендер як соціально-біологічну характеристику, за допомогою якої дається визначення співвідношення понять «чоловік» і «жінка». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «гендер» має два значення: перше – «відмінність між чоловіками і жінками за анатомічними ознаками», друге – «соціальний розподіл, який часто базується на статевих відмінностях, але не обов'язково збігається з ними». Термін «гендер» розуміється як приналежність до певної групи, класу, виду, категорії, що відповідає українському значенню слова «рід» або «вид». Гендер – це перш за все соціальна приналежність до певного виду статі, уявлення кожного індивіда про рольові характеристики та поведінкові особливості індивідів тієї статі, до якої він належить [3].

Для вірного тлумачення поняття гендер скористаємося визначеннями науковців. Так, Н. Грицяк під гендером розуміє соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сімейні ролі та репродуктивній поведінці [4]. М. Пірен вважає, що гендер – це соціальна особливість статі людини на відміну від біологічної статі, соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості людини – чоловіка і жінки в усіх сферах життєдіяльності [5, с.21]. С. Плахотнюк приходять до висновку, що гендер – це соціокультурна категорія та колективні уявлення, завдяки яким біологічні відмінності статей переводяться на мову соціальної та культурної диференціації [6].

Цей термін має складну конструкцію, що складається з індивідуальних і суспільних уявлень про місце і роль особи у суспільстві, при цьому кожна особа обов'язково належить до чоловічої або жіночої статі. Для більш повного розуміння змісту цього поняття варто зосередити увагу на концептуальному розумінні таких засад: рівність чоловічої та жіночої соціальних статей; рівність прав; рівність можливостей.

Рівність чоловічої та жіночої соціальних статей означає рівність соціального статусу, всезагальна участь в усіх сферах суспільного, державного та приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів, долання елемента зверхності, за яким чоловіки історично розглядалися як істоти вищі, а результати їхньої діяльності заздалегідь оцінювалися як суспільно більш значущі, ніж ті, що були досягнуті жінками. Рівність прав означає наділення чоловіків та жінок юридично однаковими правами в усіх сферах життя та юридичне забезпечення рівних умов їх здійснення. Проте рівність прав не означає фактичну можливість користуватися правами й свободами людини незалежно від статі. Це стає можливим завдяки забезпеченню системи засобів рівного розподілу цінностей, що має виключати дискримінацію за статевою ознакою та уникати будь-якої можливості негативного впливу на життєдіяльність та самовираження особи [2].

Отже, проаналізувавши визначення поняття гендер і узагальнивши все вище викладене можна зробити висновок, що гендер – соціальна стать людини (на відміну від біологічної), яка визначає соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади і є одним із базових вимірів соціальної структури суспільства.

У рамках нашого дослідження слід розглянути ще один важний аспект теми, який стосується гендерної рівності.

Однією з умов входження України до Євросоюзу є побудова на її теренах гендерно збалансованого суспільства, у перспективі – паритетної демократії. Відповідником до терміну «паритетна демократія», що активно вживається в українській соціогуманітарній аналітиці, є термін «гендерна демократія». «Гендерна демократія передбачає утвердження рівності прав, свобод, обов'язків, відповідності й шансів чоловіків і жінок у життєдіяльності суспільства, держави і самотворенні власної особистості». «Паритетна демократія – політико-правова форма організації соціально-статевих відносин у суспільстві, за якої жінки і чоловіки мають рівний правовий та політичний статус і як рівноправні представлені й здійснюють діяльність в гендерно збалансованих органах влади та управлінських структурах».

Отже, гендерний паритет – принцип рівної представленості жінок і чоловіків, рівності та рівноправності в усіх сферах суспільного життя. Гендерна рівність – це ідеологічний компонент державної політики та державного управління, що має чотири виміри, які лежать в основі напрямків розвитку державної гендерної політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Перший вимір гендерної рівності – це права людини як універсальний стандарт політичних, громадянських, економічних, соціальних і культурних прав та свобод для жінок і чоловіків. Другий вимір гендерної рівності – це права людини як права жінок. Третій вимір – рівність свобод, прав та обов'язків. Четвертий – рівні можливості – основний елемент гендерної рівності [2, с.419].

Гендерна рівність також визначається як: процес справедливого ставлення до жінок і чоловіків; одна з важливих ознак правової держави; показник рівня

розвиненості відкритого суспільства; умова розквіту і розвитку демократії.

Рівність прав і свобод людини й громадянина незалежно від статі визначається і гарантується низкою документів, ратифікованих Україною: Рекомендації Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН «Жінки в 2000 році: рівність між чоловіками і жінками, розвиток миру у XXI ст.», Декларація тисячоліття ООН, у якій глави 189 держав і урядів визнали свою колективну відповідальність за підтримку людської гідності, рівноправності, Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». Наприкінці 2016 року в Україні була ініційована кампанія по ратифікації Конвенції Ради Європи про попередження і боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством (Стамбульська конвенція). Підписання цих документів зобов'язують нашу державу виконувати рекомендації міжнародних організацій та суттєво змінювати принципи організації державного і політичного управління, визначити для себе забезпечення гендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та як один з пріоритетів державної політики.

На національному рівні гендерна паритетність гарантована передусім ст. 24 Конституції України, регулює гендерну паритетність Кодекс законів про працю України, закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р., Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року та інші законодавчі акти. В цих документах держава намагається досягнути паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідувати дискримінацію за ознакою статі.

Не зважаючи на наявність міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Україною, та національних нормативно-правових актів щодо рівноправності між жінками та чоловіками можемо спостерігати приклади гендерної дискримінації. Основними проявами цього явища залишаються: безробіття серед жінок, як приховане, так і зареєстроване, вище ніж у чоловіків; заробітна плата жінок складає 72,5% від заробітної плати чоловіків; жінки здебільшого працюють у таких сферах (освіта, медицина, соціальна сфера тощо), де заробітна плата значно нижче, ніж у середньому по народному господарству, що призводить до зростання економічної нерівності чоловіків і жінок; при цьому серед працівників з вищою освітою жінки складають 56%; жінка працює на 4-6 годин більше, ніж чоловік, праця в домашньому господарстві не враховується в пенсійних схемах; жінки, які мають

дітей та перебували в декретній відпустці, стають неконкурентноспроможними на ринку праці; жінки складають абсолютну більшість трудових мігрантів з України; жінки більше потерпають від домашнього насильства; жінки практично не представлені на вищих шаблях влади та управління, хоча складають більший відсоток населення України [3, с.22].

Важливим показником реального просування суспільства у напрямі становлення гендерної демократії є жіноче політичне лідерство. Жінки, в середньому, по світу посідають лише 22% місць у національних парламентах. Україна наразі посідає аж 107 місце у рейтингу із лише 12% жінок у Верховній Раді. Відповідно до даних дослідження, проведеного громадською мережею ОПОРА, у Верховній Раді України півсотні депутаток обрالیся від Блоку Петра Порошенка, 12 – від Народного фронту, 12 – від Самопоміч, 5 – від Батьківщини, по 3 – від Радикальної партії О. Ляшка та Опозиційного блоку. Якщо проаналізувати кількість жінок у відсотковому відношенні по фракціям, то лідерами є Самопоміч – 34% жінок від складу фракції та Народний фронт, де даний показник складає 15%. У восьми комітетах з 21 (в тому числі з питань бюджету, запобігання і протидії корупції, фінансової політики і банківської діяльності) жінок взагалі немає. Що стосується уряду, то впродовж останніх 10 років у жодному складі Кабінету Міністрів України не було більше трьох жінок, в сучасному уряді їх дві [7].

Отже, сучасні реалії українського суспільства вимагають нової парадигми державної влади, яка має передбачити оптимальне використання людського ресурсу, зокрема його жіночої складової.

Із врахуванням всього вище викладеного можемо підсумувати, що гендерна паритетність сприяє формуванню нової, сучасної ідеології рівності і містить у собі такі компоненти: гендерна рівність розглядається як інтегральна частина всіх політик, програм та проєктів; досягнення гендерної рівності вимагає визнання того, що мають бути враховані специфічні інтереси жінок і чоловіків під час формування політик, упродовження програм та проєктів; досягнення гендерної рівності означає, що рівні права і можливості мають забезпечуватися незалежно від статі; доступ жінок до прийняття рішень на всіх рівнях є центральним питанням у досягненні гендерної рівності; для досягнення гендерної рівності важливо забезпечити рівну участь чоловіків і жінок як рівноправних суб'єктів в економічних, соціальних та культуротворчих процесах; гендерної рівності можна досягти через партнерство між жінками і чоловіками на основі принципів паритетної демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицяк Н.В. Базові концепції та ідеї гендерної теорії [Текст] / Н.В. Грицяк // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 79 – 87.
2. Гаман Т.В., Курига Т.В. Гендерна паритетність в місцевих органах виконавчої влади [Текст] / Т.В. Гаман, Т.В. Курига // Університетські наукові записки. – 2011. – № 2 (38). – С. 417 – 424.
3. Дашковська О.Р. Принцип гендерної рівності: поняття, витоки і роль на сучасному етапі розвитку суспільства [Текст] / О.Р. Дашковська // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 20 – 23.
4. Грицяк Н.В. Гендерний підхід у теорії та практиці державного управління [Електронний ресурс] / Н.В. Грицяк // Вісник державної служби України. – 2003. – № 4. – Режим доступу: http://www.guds.gov.ua/document/42207;jsessionid=38FB41E58668E1E9C4F90821D4564F9;4_2003_gruc`ak.doc.

5. Гендерні аспекти державної служби [Текст]: [монограф.]/ [М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька]; за заг. ред. Б. Кравченко. – К.: Основа, 2002. – 335с.
6. Плахотнюк С.С. Проблеми практичної реалізації в Україні законодавства про гендерну рівність [Електронний ресурс]/ С.С. Плахотнюк // Електронне наукове видання матеріалів конференції: VIII МНПК «Гуманізм та освіта». – 2006. – Режим доступу: <http://cjunf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06psspgr.php>.
7. Марценюк Т. Жінки в українській політиці: виклики і перспективи змін [Текст]/ Т. Марценюк. – МЦПД, 2015. – 36с.

REFERENCES

1. Hrytsiak N. Basic concepts and ideas of gender theory [Text] / N. Hrytsiak // Strategic priorities. - 2006. - № 1. - P. 79 - 87.
2. Haman T, Kuryha T. Gender parity in local executive bodies [Text] / T. Haman, T. Kuryha // University research note. - 2011. - № 2 (38). - S. 417 - 424.
3. Dashkovska O. The principle of gender equality: concepts, sources and role in modern society [Text] / O. Dashkovska // Analytical Comparative Law. - 2014. - № 5. - P. 20 - 23.
4. Hrytsiak N. The gender approach in the theory and practice of management [electronic resource] / N. Hrytsiak // Herald of Civil Service of Ukraine. - 2003. - № 4. - Access: http://www.guds.gov.ua/document/42207;jsessionid=38FBAIE58668E1E9C4F90821D4564F9;4_2003_gruc`ak.doc.
5. Gender aspects of public service [Text]: [monographs.] / [M. Pyrene, Hrytsiak N., T. Vasylevcka, O. Ivanytska]; for the Society. Ed. Boris Kravchenko. - K.: Basis, 2002. - 335s.
6. Plakhotnyuk S. The problems of practical implementation in Ukraine of legislation on gender equality [electronic resource] / S. Plakhotnyuk // Electronic scientific editions of the conference: VIII MNPК "Humanism and Education". - 2006. - Access: <http://cjunf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06psspgr.php>.
7. Martsenyuk T. Women in Ukrainian politics: challenges and prospects for change [Text] / T. Martsenyuk. - ICPS, 2015. - 36s.

Gender parity: theoretical analysis

O. Y. Kashaba, I. V. Shcherbyna

Abstract. The article highlights the issue of gender parity in particular reveals the meaning of gender and gender parity, carries out a theoretical analysis of the nature of gender equality, analyses its role in modern society. Gender equality is defined as a process of equitable treatment of women and men; one of the important aspects of the rule of law; indicator of the level of development of an open society; term of prosperity and democracy. Gender parity promotes new, modern ideology of equality and includes the following components: gender equality is considered as an integral part of all policies, programs and projects; achieving gender equality requires the recognition that should be taken into account the specific interests of women and men in the shaping of policies, implementation of programs and projects; gender equality means equal rights and opportunities should be provided regardless of gender; women's access to decision-making at all levels is a central issue in achieving gender equality; for achieving gender equality is important to ensure equal participation of men and women as equal actors in the economic, social and culture-processes; gender equality can be achieved through partnership between women and men on the basis of parity democracy.

Keywords: *gender, gender stereotypes, gender parity.*

Гендерная паритетность: теоретический анализ

О. Ю. Кашаба, И. В. Щербина

Аннотация. В статье освещается вопрос гендерной паритетности, раскрывается содержание понятий гендер и гендерная паритетность, проводится теоретический анализ сущности гендерного равенства, анализируется его роль на современном этапе развития общества. Гендерное равенство определяется как процесс справедливого отношения к женщинам и мужчинам; как важный признак правового государства; как показатель уровня развитости открытого общества; как условие расцвета и развития демократии. Гендерная паритетность способствует формированию новой, современной идеологии равенства и содержит в себе такие компоненты: гендерное равенство рассматривается как интегральная часть всех политик, программ, проектов; гендерное равенство означает, что равные права и возможности должны быть обеспечены независимо от пола; центральным вопросом при достижении гендерного равенства должен быть свободный доступ женщин к принятию решений на всех уровнях; женщины и мужчины должны быть равноправными субъектами во всех сферах жизнедеятельности; гендерное равенство возможно в результате партнерства между мужчинами и женщинами на основе принципов паритетной демократии.

Ключевые слова: *гендер, гендерные стереотипы; гендерная паритетность.*